

**TEKNOLOGİYANIN TƏDRİSİ METODİKASI
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ТЕХНОЛОГИИ
METHODS OF TEACHING TECHNOLOGY**

UOT 372.864

Reyhan Tapdıq qızı Hacızadə
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorant
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi
[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-2287-2905](https://orcid.org/0000-0002-2287-2905)

**KİÇİKYAŞLI MƏKTƏBLİLƏRİN TEKNOLOGİYADAN İDRAKİ İNKİŞAFININ
TƏLİM MATERİALLARI İLƏ FORMALAŞDIRILMASI**

Рейхан Тандыг гызы Гаджизаде
докторант по программе доктора философии,
преподаватель Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

**ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО РАЗВИТИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ
ПО ТЕХНОЛОГИИ С ПОМОЩЬЮ УЧЕБНЫХ МАТЕРИАЛОВ**

Reyhan Tapdıq Hajizade
doctorial student in the program of doctor of philosophy
teacher at Azerbaijan State Pedagogical University

**FORMATION OF COGNITIVE DEVELOPMENT OF YOUNG SCHOOLCHILDREN
FROM TECHNOLOGY WITH TRAINING MATERIALS**

Xülasə. Məqalədə texnologiyanın tədrisində, məmulatın hazırlanması metodikasının özündə zəngin psixoloji məqamların olması, təlim prosesinin funksiyasının daha səmərəli həyata keçirilməsinə yönələn konsepsiyaların işlənilməsi cəhdləri, inkişafetdiricilik funksiyasının gücləndirilməsi ilə bağlı işlənən konsepsiyalar yer almışdır. Müəllif qeyd edir ki, kiçikyaşlı məktəblilərin texnologiyadan idrakla səciyyələnən praktik təlim materiallarının şəkil, sxem, nümunə icra ardıcılığının təsviri, rənglər və bir çox xüsusiyyətlərə maraq göstərməklə düşünmək, əl hərəkətləri, anlamaq və texnoloji əməliyyatlar aparmaqla idrak fəaliyyətinə yönəldilməsi kimi məsələlər tədqiq olunmuşdur.

Açar sözlər: *texnologiya, idrakı təlim, didaktika, məzmun xətləri*

Резюме. В статье выделены важные психологические моменты в преподавании технологии, самой методики изготовления продукта, попытки разработки концепций, направленных на более эффективную реализацию функции обучающего процесса, а также концепций, разработанных относительно усиления развивающей функции. Автор отмечает, что изучены такие вопросы, как сосредоточение внимания на мышлении, движениях рук, понимании и технологических операциях путем проявления интереса к цветам и многим особенностям практических учебных материалов младших школьников, характеризующихся технологическим познанием.

Ключевые слова: *технология, познавательное обучение, didaktika, содержательные линии*

Summary. The article contains rich psychological points in the teaching of technology, the methodology of product development, attempts to develop concepts aimed at more effective implementation of the learning process, concepts developed to strengthen the developmental function, practical training materials for young students. Issues such as the description of sequences, thinking with interest in colors and many features, hand movements, comprehension and directing cognitive activity through technological operations have been studied.

Key words: *technology, cognitive training, didactics, content lines*

Elmi idrakla təlim arasında əlaqənin mahiyyətini açmaq didaktikanın problemlərindən biridir. Sözügedən qarşılıqlı əlaqə ictimai inkişafın bütün mərhələlərində özünü göstərir. Cəmiyyətin yaşaya bilməsi üçün nə lazımdır? Birincisi, insanlar dünyanın obyektiv inkişaf qanunlarını dərk etsinlər, həmin qanunlardan əməli şəkildə istifadə etməyin yollarını müəyyənləşdirsinlər. İkincisi isə dərk olunmuş qanunların və onlardan istifadə yollarının gənc nəslə ötürsünlər. L.S. Rubinşteyn yazırdı ki, bu əsas məsələnin yeganə düzgün həlli yolu təlim ilə idrak prosesinin vəhdətini (eyniləşdirməsini yox) və fərqlərini (tam şəkildə müxtəlif olmalarını deyil) qəbul etməkdir.

Elmi idrak və təlim nəinki bir-birinə, həm də bir yerdə cəmiyyətin bundan sonrakı inkişafına mütləq təsir göstərir. Elmi idrak biliklərin həyata, istehsalata tətbiqi üçün həmin biliklər iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə gedəcək gənclər tərəfindən məhz tədris və elm ocaqlarında mənimsənilir, bu, fasiləsiz dövr edən bir prosesdir. Texnologiya fənni üzrə məzmun standartları əsasında hazırlanan dərslər formalarında öyrənənlərin idraki, psixomotor, informativ-kommunikativ fəaliyyətlərinin inkişafı, həmçinin zəruri vərdislərə yiyələnmələri diqqətdə saxlanılmışdır. Burada öyrədənə ixtiyarına texnologiya dərslərinə yaradıcı yanaşılmaqla onu zənginləşdirmək və daha çox maraqlı etmək zəruri hesab olunur. Xüsusən, şagird tərəfindən bilik və praktik bacarıqların, sərbəst və müstəqil şəkildə qazanılmasına imkanları genişləndirmək və şərait yaratmaq, “öyrənməyi öyrətmək” prinsipinə sadıq qalmaq vacibdir və lazımdır. [1. s.4] İbtidai təhsil pilləsi üzrə şagirdin texnologiyanın öyrənilməsində, təlim nəticələrinin qazanılmasında nəzəri və praktik materiallar onun idrak bacarıqlarını artırmaqla yanaşı müəllimin bələdçilik qabiliyyətini inkişaf etdirir. Şagird təlim prosesində praktik işlərdən faydalanarkən vaxt itkisinə yol vermədən, iqtisadi cəhətdən əlverişli, ekoloji baxımdan heç bir tullantı olmadan məmulatın hazırlanması, onların müqayisəsi, birgə fəaliyyət bacarıqları, təhlükəsizlik texnikası və sanitariya-gigiyena qaydalarına əməl etməklə, texnoloji əməliyyatlardan (nişanlama, qatlama, ölçmə, kəsmə, biçmə, tikmə, birləşdirmə) istifadə, yaradıcılıq nümayiş etdirərək müvafiq model və layihələr qurmağa nail olur.

Texnologiya fənninin məzmun xətlərinin (emal texnologiyaları, texnika elementləri, məişət mədəniyyəti və qrafika) təlim nəticələri müxtəlifdir. Burada əsas diqqət şagirdin həyati bacarıqlarına əsaslanan təhsilə yönəldilməlidir. Müəllim təlim prosesində psixotreninq apararaq şagirdlərin maraqlarını öyrənir. Motivasiya və problem qoyulur, tədqiqat aparılır, informasiya mübadiləsi və müzakirəsi keçirilir, alınan nəticə qiymətləndirilir. Refleksiya əsasında iştirakçıların münasibətləri dinlənilir. İbtidai təhsil pilləsində texnologiya fənninin əsaslandırılması: Şagirdlərdə ilkin emal, özünəxidmət və birgə fəaliyyət vərdisləri, müqayisə və çeşidləmə, sadə layihələndirmə, modelləşdirmə, dizayn, tərtibat, ölçü, mütənəsiblik, simmetriya və digər hündəsi anlayışlar formalaşdırılır, sadə konstruksiyalar, canlı təbiətə xidmət bacarıqları və yaradıcı işlərin yerinə yetirilməsi üzrə qabiliyyətlərin inkişafı və aşılması təmin edilir.

Şagirdlərin ibtidai siniflərdə texnologiya dərslərində qazandığı ümumi nəticələr: materialları müqayisə edir və çeşidləyir, müvafiq texnoloji vasitələrdən (ölçmə, kəsmə, biçmə, birləşdirmə və s.) istifadə edir, birgə fəaliyyət bacarıqları nümayiş etdirir, sadə məişət xidmətlərini yerinə yetirir; sadə məmulatlar hazırlayır; özünün və başqalarının hazırladığı məmulatlara münasibət bildirir; təhlükəsizlik texnikası və sanitariya-gigiyena qaydalarını şərh edir və praktik işlərdə onlara riayət edir; yaradıcılıq tələb edən sadə tapşırıq işlərini yerinə yetirir, model və layihələr quraşdırır. Texnoloji prosesdə məmulatların hazırlanması zamanı insan təfəkkürünün sonrakı fəaliyyətini təmin edən, məmulatın indiyə qədər ona məlum olmayan yeni-yeni şərtləri və tələbləri müəyyən olunur. Təfəkkür fəaliyyətini şərtləndirən səbəb məmulatın hazırlanması zamanı tədrisən əmələ gəlir, formalaşır və inkişaf edir. Bu, fikrin ilkin şərtlərində əvvəlcədən proqramlaşdırılır.

Məmulatın hazırlanmasında arası kəsilmədən yeni-yeni şərtlər meydana çıxır və inkişaf edir. Bu cəhətdən texnologiya dərslərinin tədrisi xüsusi maraq doğurur. Texnologiya dərslərində, məmulatın hazırlanması işinin yerinə metodikasının özündə geniş psixoloji məqamlar vardır. Təlim prosesinin bu və ya digər funksiyasının daha səmərəli həyata keçirilməsinə yönələn konsepsiyaların işlənilməsi cəhdləri psixoloqlar

üçün xarakterik cəhətlərdəndir. İnkişafetdiricilik funksiyasının gücləndirilməsi ilə bağlı işlənən konsepsiyalar bir çox hallarda “inkişafetdirici təlim konsepsiyaları” da adlandırılır. [2, s.13]

Kiçikyaşlı məktəblilərin texnologiyadan idrakla səciyyələnən praktik təlim materiallarının şəkil, sxem nümunə icra ardıcılığının təsviri, əl hərəkətləri, rənglər və bir çox xüsusiyyətlərə maraq göstərməklə düşünmək, anlamaq və texnoloji əməliyyatlar aparmaqla şagird idrak fəaliyyətinə yönəldilməlidir.

Pedaqoji texnologiyaların təsnifatına daxildir: təlim texnologiyası (öz-özünə öyrənmə texnologiyası); tərbiyə texnologiyası; inkişaf texnologiyası; diaqnostika texnologiyası. Təlim texnologiyası dedikdə, öyrənəndə idrak fəaliyyətinin yüksəldilməsinə əsasən bilik, bacarıq və vərdisləri formalaşdırmaq üçün əməliyyatlar komplekti başa düşülür. Tərbiyə texnologiyası dedikdə, nisbi, sabit və müntəzəm olaraq ümumiləşən münasibətlərin məqsədyönlü formalaşdırılması üçün əməliyyatlar komplektidir. İnkişaf texnologiyası təlim və təhsil-tərbiyə texnologiyası ilə sıx əlaqədardır. Psixi inkişaf dedikdə, əqli bacarıqların formalaşdırılması, insan psixikasında hər hansı əməliyyatların çoxalması anlamındadır. Bacarıqların formalaşması texnologiyanın tədrisində baş verərsə, orada psixi inkişaf müşahidə olunur. Diaqnostika texnologiyası – pedaqoqların və ya psixoloqların uşağın məktəbə hazırlığının diaqnozlaşdırılması olub xüsusi meyarlar üzrə aparılır.

Təlim texnologiyasının tarixi XX əsrin ikinci yarısında bilikləri yoxlamaq üçün texniki qurğuların meydana gəlməsindən başlanır. Bir vaxtlar təlim texnologiyası tədrisdə texniki vasitələrdən istifadə kimi başa düşülürdü. Alimlər belə hesab edirlər ki, texnikadan istifadə daha çox informasiya vermək üçün köməkçi xarakter daşıyır. Şəxsiyyətin hərtərəfli, ahəngdar inkişafını təmin edən idrak fəallığı üçün əlverişli şəraitin yaradılması, təlim prosesinin optimallaşmasına, qazanılan biliklərin, anlayışların şüurluluğuna, əhatəliliyinə, bu məqsədlə yeni təlim metodlarının meydana çıxmasına və tətbiqinə gətirib çıxarır [3, s.11].

Texnologiyanın tədrisində şagirdlərin idrak fəaliyyətinin məqsədəuyğun, mütəşəkkil və planlı həyata keçirməklə zəruri bilik, bacarıq və vərdislərin aşılınması müəllimin səriştə və pe-

şəkərliyi ilə yanaşı, onun bu prosesin elmi-pedaqoji mahiyyətinin dərinəndən bilməsindən asılıdır. İdrak: dərk etmə, bilmə; dərk etmə qabiliyyəti; obyektiv aləmin qanunauyğunluqlarının şüurda dərk edilməsi kimi ifadə olunur. Məsələn, idrak nəzəriyyəsi, dialektik idrak üsulu; obyektiv gerçəkliyin insan beynində əks etdirilməsi və onun haqqında dürüst bilik almaqdan ibarət fəal ictimai-praktik prosesdir. İnsanlar idrak prosesində əldə edilən həqiqətlər vasitəsilə aləmi dərk edir, onu öz tələbatına uyğun dəyişdirirlər. İnsanın təbiətə münasibətinin rəngarəng formaları sistemində mühüm yeri idrak tutur. İdrak insanın yeni bilik əldə etməsi prosesi, əvvəllər məlum olmayanın kəşfi deməkdir. İdrakın mühüm nailiyyətləri insanın həmin prosesdə fəal rolu ilə əldə edilir. Burada, söhbət həqiqətə çatmaq yolları, anlayışları və metodlarından gedir [4, s.42].

İbtidai təhsildə məktəblilərin texnologiyadan idrakla səciyyələnən fənnin məzmun standartlarının bilik və fəaliyyətlə formalaşdırılmasının imkanları tərəfimizdən tədqiq olunmuşdur. Məişət mədəniyyəti məzmun xətti üzrə problemin həllinə aydınlıq gətirə bilərik. Texnologiya fənninin məişət mədəniyyəti məzmun xəttinin əsaslandırılmasını təmin edən qeyd olunan bu nəticələr ibtidai təhsil pilləsində aşağıdakı kimi təsbit olunur: təlim-tədris yerini təşkil edir; ailə, məktəb və digər ictimai yerlərlə bağlı mədəni davranış və ünsiyyət qaydalarını sadə formada şərh edir; məişət texnikasından istifadə bacarıqlarını nümayiş etdirir; sadə təmir və bəzək işlərini yerinə yetirir; kulinariya və masa bəzəmək bacarıqlarını nümayiş etdirir; özünəxidmət qaydalarını və ekoloji mədəniyyət haqqında biliklərini şərh edir; şəraitə və təbii imkanlara uyğun olaraq, bitkilərin yetişdirilməsi və onlara qulluq qaydalarını izah edir. Məişət mədəniyyəti məzmun xətti üzrə ibtidai siniflərdə aşağıdan yuxarı əsas standartlar dəyişməz qalır, alt standartlar isə sadədən – mürəkkəbə, asandan – çətinə prinsipinə müvafiq olaraq dərk etmə fəallığı dəyişir.

Şagird oxuduğu sinifdə dərs ilinin sonunda standartlar üzrə təlim nəticələrini qazanmalıdır.

Problem-situasiya mahiyyətinə görə tapşırıqlardan fərqlənir. Tapşırıq şifahi və ya yazılı olaraq hazır şəkildə verilir. Problemlə situasiya isə idraki fəaliyyətin məqsədi və nəticə əldə etmək vasitələrində olan əksliklərlə ifadə olunur. Bu təzad və əksliyin yaranmasında məqsəd şa-

girdin təlim fəaliyyətində yeni bilik və bacarıq vasitələrinə yiyələnmişdir. Bir proses kimi problemi həll etmək beş əsas mərhələdən keçməyi zəruri edir: Problem-situasiyanın yaranması və problemin qoyuluşu; məlum üsullardan istifadə etməklə problemin həllinə cəhd etmə; problemin yeni üsullarla həllinə yeni münasibət tərzinin yaranması; yeni üsulların və prinsiplərin həyata keçirilməsi; məsələnin həllinin düzgünlüyünün yoxlanılması.

Kiçikyaşlı məktəblilərin texnologiyadan idrakla səciyyələnən təlim materialları müasir dərsin standartlara əsasən məqsədin gedişi boyu problemin həlli yollarını axtarıb tapmaları şagirdlərdə araşdırma qabiliyyətini genişləndirir. Bu zaman yaranan suallar onları düşündürür, təfəkkürlərini işlədir. Tədqiqatın aparılması mə-

hələsində yeni informasiya daşıyan paylama materialı ilə eyni vaxtda iş vərəqlərindəki tapşırıqların şagirdlər tərəfindən yerinə yetirilməsi bilik və bacarıqların praktik şəkildə öyrədilməsinə, materialın şüurlu mənimsənilməsinə, müqayisə etmə, ümumiləşdirmə, təhlil etmə, qruplaşdırma kimi idraki bacarıqların formalaşmasına və inkişafına səbəb olur.

Problemin aktuallığı. İbtidai təhsildə əmək hazırlığında idrak fəallığına münasibətin bildirilməsi aktual bir məsələdir.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə ibtidai təhsildə əmək hazırlığında idrak fəallığı diqqət mərkəzinə gətirilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc tədqiqatçılar üçün faydalı olacaqdır.

Ədəbiyyat:

1. Axundov N., Əhmədov H., Səlimova X., Əliyev N. Texnologiya-4: Metodik vəsait. – Bakı: Aspoliqraf LTD” MMC. – 2019. – 96 s.
2. Ağayev Ş., Şagirdlərin bilik və fəaliyyətinin təmin edilməsi. “Azərbaycan müəllimi” qəz., 10 dekabr 2021-ci il. – s.13.
3. Əliyeva F., Məmmədova Ü. Müasir təlim texnologiyaları. – Bakı: MBM-2014. – s.11
4. Ağayev Ş., Hacızadə R.T., Suvarova A., Məmmədova S. İbtidai siniflərdə şagirdlərin texnologiyadan idrak bacarıqları. – Bakı: MM-S., 2019. – 212 s.
5. Ağayev Ş. Texnologiya və onun tədrisi metodikası. Bakı: ADPU-nun nəşriyyatı, – 2021. – 294 s.

E-mail: reyhan.hacizad@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.fəl.dok., dos. Ş.O. Ağayev,*
ped.ü.fəl.dok. G.T. Eminova

Redaksiyaya daxil olub: 03.10.2022.